

INGEV'in "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Tutumlar" Çalışmasına Yansımalar

Zeynep Gülrü Göker, Sabancı Üniv. Sanat ve Sosyal Bilimler Fak., Öğr. Üyesi

Toplumsal cinsiyet eşitliği, insanların seçimlerinin ve olanaklarının geliştirilmesine dayanan insani gelişme için çok önemli. Atılan birçok adıma rağmen, kadınların insan haklarının tam olarak sağlanması bugüne kadar başarılanlardan henüz çok uzak. Eğitim, sağlık, ekonomik, sosyal ve siyasi hayata katılım, güvenlik ve kişisel güvenlik gibi toplumsal cinsiyet eşitliğinin önündeki kalıcı engeller insani gelişmenin kritik boyutlarını da oluşturmaktadır.¹

Dünya genelinde kadınlar ekonomik, siyasi ve çevresel krizlerin ve en son COVID-19 salgınının olumsuz etkilerini orantısız bir şekilde yaşamakta. Yaş, sosyo-ekonomik durum, gelir düzeyi, eğitim, engellilik ve diğer birçok eşitsizlik eksenini cinsiyetle etkileşerek cinsiyet eşitsizliğini karmaşık bir olgu haline getirmekte.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 2020 İnsani Gelişme Endeksi (HDI), cinsiyete dayalı eşitsizlikler konusunda Orta-Düşük Eşitlik kümelenmesinde Türkiye 162 ülke arasında 68. sırada yer almıştır.² Dünya Ekonomik Forumu (WEF) 2021 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'nda ise 156 ülke arasında 133. sırada yer almıştır.³

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için veriye dayalı araştırma ve politika geliştirmenin önemi dikkate alındığında, INGEV Toplumsal Araştırmalar Merkezi (TAM) ile İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi işbirliği ile yürütülen "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Tutumlar" araştırması gibi çalışmalar kritik öneme sahiptir. Bu kısa makaleye yansıyan bulgular, 29 Aralık 2021-22 Ocak 2022 tarihleri arasında Türkiye'de ülke çapında temsili bir örnekleme yürütülmüş olan İnsani Gelişme Monitörü'ne⁴ dayanmaktadır. Bulgular ayrıca İnsani Gelişme Monitörü'nün Mart 2020 dönemiyle karşılaştırmaları da içermektedir.

1. Türkiye'de kadınların yaşadığı en önemli sorun şiddet.

Kadınların yaşadığı en kritik üç sorun sorulduğunda, Türkiye nüfusunun %60'ı (kadınlar ve erkekler dahil) "şiddeti" seçiyor. Bunu "eğitim eksikliği" (%35) ve "aile baskısı" (%24) takip ediyor. Eğitimsizlik, aile baskısı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, işsizlik, toplum baskısı, sokakta baskı ve taciz gibi *şiddet dışındaki* konular söz konusu olduğunda, kadınlar ve erkekler arasında algılanan önem açısından anlamlı bir fark görülmemekte. Bununla birlikte, erkeklerin %50'si şiddetin kadınların karşılaştığı en önemli sorun olduğunu düşünürken, neredeyse her 4 kadından 3'ü (%72) bunu en ciddi sorun olarak görüyor. Soruda şiddetin biçimleri belirtilmese de *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Araştırmaları Enstitüsü* (2014) tarafından ülke çapında yapılan araştırma, Türkiye'de her 10 kadından 4'ünün partner şiddeti yaşadığını ve 10 kadından sadece 1'inin bunu bildirdiğini ortaya koyuyor.⁵ Medyada yer alan haberlere dayanarak hazırlanan raporlar, kadın cinayetlerinin endişe verici seviyelerde olduğunu

¹ UNDP'nin insani gelişme ve cinsiyet eşitliğine ilişkin perspektifi hakkında daha fazla bilgi şu adreste görüntülenebilir: https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdro_issue_paper_on_gender_indices_with_cover.pdf

² Bia Haber (3 Şubat 2021). UNDP: Türkiye cinsiyet eşitliğinde 68. sırada. İnsani Gelişme Raporu, cinsiyete dayalı eşitsizlikleri üç boyutta (üreme sağlığı, güçlendirme ve ekonomik faaliyet) yansıtmak için 2010 yılında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ni (GII) tanıttı.

³ [World Economic Forum Gender Gap Report 2021](#).

⁴ INGEV TAM, 26 ilde İBBS Düzey-2 kriterlerine uygun tabakalı örneklem kullanarak anketi gerçekleştirmiştir. 1506 bilgisayar destekli telefon görüşmesi yapılmıştır. Araştırmanın hata payı %95 güven aralığında \pm %2,5'tir.

⁵ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014). [Research on domestic violence against women in Turkey](#).

gösteriyor.⁶ COVID-19 salgını sırasında sokağa çıkma kısıtlamaları, kısıtlı hareketlilik, ekonomik güvensizlikler, güvencesiz çalışma koşulları ve eşlere ve ailelere bağımlılık, kadınların şiddete maruz kalma riskini artırdı ve kadına yönelik şiddeti yoğunlaştırdı.⁷

Kadına yönelik bir ayrımcılık ve bir insan hakları ihlali biçimi olarak, “Kadına yönelik şiddet ister kamusal ister özel alanda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar veren veya verebilecek olan tüm şiddet eylemlerini ifade eder.”⁸ Bu nedenle, insanların üçüncü en önemli sorun olarak tanımladığı aile baskısının da kadına yönelik şiddetle ilgili olduğu unutulmamalıdır.

Kadına yönelik şiddetin acilen sona erdirilmesi için şunlar gereklidir:

- Önleyici ve cezai tedbirlerin güçlendirilmesi ve etkin bir şekilde uygulanması,
- Sivil toplumun karar almada desteklenmesi ve kararlara dahil edilmesi,
- Kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet eşitliği ve insan hakları meselesi olduğunun kabul edilmesi,
- Kadına yönelik şiddete yol açan ataerkil norm ve uygulamaların dönüştürülmesine yönelik çalışmaların sürdürülmesi,
- Farklı şiddet biçimleri üzerinde veri toplamanın sistemleştirilmesi,
- Uluslararası standartlara uygun norm ve politikaların oluşturulması ve geliştirilmesi.

Mart 2021’de Türkiye, kadınları şiddete karşı korumak ve failleri kovuşturmak için devletler tarafından alınacak tedbirler için kritik bir çerçeve sunan İstanbul Sözleşmesi’nden çekildi. İNGEV’in araştırması, Sözleşme karşıtlarının “Türkiye’deki toplumsal yapıyı bozduğu” iddiasına toplumun %36’sının katıldığını, kadınların %33’ünün, erkeklerin ise %38’inin bu şekilde düşündüğünü ortaya koyuyor. Bununla birlikte, nüfusun çoğunluğu ya iddiaya katılmıyor ya da konuya ilgisiz kalıyor. Türkiye’de toplumun kadınların yaşadıkları birincil sorunu şiddet ve üçüncü en önemli sorunu aile baskısı olarak belirlediği dikkate alındığında, araştırma, kadının, ailenin ve toplumun refahını tehdit eden unsurların kadına yönelik şiddetin yaygınlığı, eşit olmayan toplumsal cinsiyet normları ve uygulamaları ve kadınların ekonomik ve sosyal yaşama eşit katılımının önündeki engeller olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Hiçbir yaş grubundaki kadın sokakta kendini güvende hissetmiyor.

İNGEV’in araştırmasına göre Mart 2020’den bu yana 10 puanlık bir artış gösteren “kadınların gece tek başına dışarı çıkması doğru değil” ifadesine toplumun %38’i katılıyor. Bu tutum özellikle 35-54 yaş grubunda belirginleşiyor: Bu yaş grubundaki kadınların %31’i bu ifadeye katılırken, 18-34 yaş grubundaki kadınların sadece %19’u katılmaktadır. Kadınların bunu ne ölçüde ahlaki bir sorun olarak ele aldıkları veya güvenlikle ilişkilendirdikleri daha fazla araştırmayı gerektirmektedir.

Artan kadına yönelik şiddet, şiddetin cezasız kalması, erkeklerin kadınlara polislik yapması, sokaklardaki fiziksel saldırılar kamusal alanları kadınlar için güvensiz hale getirmekte. Üstelik bunlara bir de kamusal alanların düzenlenmesine ilişkin toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların eksikliği veya yetersizliği eklenmekte. Kadınların karar alma süreçlerine artan katılımı, toplumsal cinsiyete duyarlı politika perspektiflerini teşvik etmekte. Bu bağlamda, belediyelerin ve sivil toplumun kadın dostu kamusal alanlar oluşturma ve iyi uygulamaları görünür kılma

⁶ Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu ve Bianet’in hazırladığı raporlara bakılabilir.

⁷ <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/in-focus-gender-equality-in-covid-19-response/violence-against-women-during-covid-19>

⁸ Tanım [Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence](#) ve *İstanbul Sözleşmesi*’nden alınmıştır.

çabalarının desteklenmesi kritiktir (örneğin, sokak aydınlatması ve ücretsiz/erişilebilir ulaşım ile ilgili uygulamalar).

3. Toplumsal cinsiyet eşitliği yüksek düzeyde destekleniyor, ancak erkekler karar verme yetkisini halâ elinde tutuyor.

İNGEV'in çalışması, kadınların ekonomik ve siyasi hayata katılımına yönelik olumlu tutumların Mart 2020'den bu yana arttığını gösteriyor. Toplumda eşitlik konusu yaygın olarak destekleniyor ve bu eşitliğin henüz sağlanamadığı konusunda da fikirbirliği var. Toplumun %83'ü kadınların erkeklere kıyasla sosyal hayatta daha fazla sorunla karşı karşıya olduğunu düşünüyor (Mart 2020'de bu oran %72'ydi) ve sadece %38'i kadınların erkeklerle eşit fırsatlara sahip olduğuna inanıyor.

Kadınların siyasete katılımına yönelik destek %84'e (Mart 2020'deki %70'ydi) yükseldi ve kadınların işgücüne katılımına destek verenlerin oranı %75'ten %87'ye yükseldi. %90'ı aynı işi yapan kadın ve erkeklere eşit ücret ödenmesi gerektiğine inanıyor (Mart 2020'de %78'di). Aslında, eşit ücreti destekleyenlerin oranı erkekler arasında kadınlardan daha fazla artıyor ve erkeklerin desteği %89'a, neredeyse kadınlarla aynı düzeye (%90) ulaşıyor.

Ancak Mart 2020'de toplumun %28'i "ülkede yaygın işsizlik varsa erkek istihdamına öncelik verilmesi gerektiği" görüşüne katılırken bu oran %33'e yükseliyor. Kadınların %26'sı ve erkeklerin %41'i bu ifadeye katılıyor. Erkeklerin istihdamının önceliğine verilen destek evli kadınlar arasında (%31), evli olmayan kadınlara göre (%14) daha yüksektir. Yanı sıra, 18-34 yaş grubundaki kadınlar arasında iki puanlık hafif bir düşüş gösterirken 35-54 yaş grubu arasındaki kadınlar arasında on puanlık önemli bir artış göstermiştir. Artan ekonomik güvensizliğin evin geçiminden erkeğin sorumlu olmasını teşvik eden modeli teşvik edip etmediği pandeminin kadınların kayıt dışı işgücüne katılımı üzerindeki etkilerinin analizi ile birlikte daha fazla araştırılmalıdır.

Toplumun %29'u (kadınların %19'u ve erkeklerin %39'u) "kadın kocasının izni olmadan çalışmamalıdır" ifadesine Mart 2020'den bu yana 9 puanlık bir artışla katılıyor. Kadınların çalışmasının kocasının iznine bağlı olduğu görüşü evli kadınlar arasında (%33), bekar kadınlara göre (%11) daha yüksektir. Bu görüşte olanların oranı 35-54 yaş grubundaki kadınlarda (%35), 18-34 yaş grubundaki kadınlardan (%23) daha yüksek. Kadının çalışmak için kocasından izin almasının, kadın ve erkekler arasında, normalleştirilmesi bunun kadınların işgücüne katılımı önünde görünmez bir engel haline gelmesi riskini taşıyor. Yakın tarihli bir araştırma, erkeklerin eşlerinin çalışmasını her zaman *açıkça* yasaklamasalar da bazı kadınların, kocalarının kendilerine iş ve ev yaşamının çifte yükünü yükleyen yüksek (ve eşitsiz) standartları nedeniyle hâlâ başka seçeneklerinin olmadığını düşündüklerini ortaya koyuyor.⁹ Gelecekteki çalışmalar için kadınların görüşlerinin eğitim düzeylerine göre farklılaşp farklılaşmadığını ve nasıl farklılaştığını görmek ilginç olacaktır. Bazı araştırmalar, yüksek eğitilmiş kadınların, özgürlüklerini ve ev dışında çalışma isteklerini kısıtlayan erkeklerle evlenme olasılığının giderek düştüğünü gösteriyor.¹⁰ Bununla birlikte, INGEV'in araştırmasının da gösterdiği gibi, kadınların işgücüne katılımı, düşük kazanç, çocuk bakımı olanaklarının yetersizliği ya da eksikliği, cinsiyetler arası ücret farkı ve işyerinde yaygın ayrımcılık gibi diğer nedenlerle kısıtlanmaktadır.

⁹ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı & Dissensus Araştırma 2021. [Kadına Yönelik Şiddet: Kadınların Deneyimleri, Kurumlar ve Mecralar](#).

¹⁰ Taylan Acar'ın araştırmasının kısa bir özeti Bianet'te görülebilir. (March 1, 2021). Dilek Şen, "[Evlilik kadınların evlenme tercihlerini değiştiriyor mu?](#)"

4. Pandeminin ekonomik yükünü kadınlar omuzluyor.

İNGEV'in çalışması, pandeminin Türkiye'de zaten çok düşük seviyelerde olan kadınların işgücüne katılımını zedelediğini gösteriyor (TÜİK 2020 verilerine göre %29,4). Araştırma, kadınların %41'inin pandemi başlamadan önce ücretli çalıştığını ve artık çalışmadığını ortaya koyuyor. Bu kadınların %67'si işini bırakmak zorunda kaldığını, %27'si işten çıkarıldığını ve %4'ü aileleri tarafından işlerini bırakmaya zorlandığını belirtiyor. İş bırakmanın başlıca nedeninin düşük kazanç olduğu görülürken (%23), bunu uzak iş yeri (%20), çocuk bakımı seçeneklerinin olmaması (%15) ve uzun çalışma saatleri (%8) izlemektedir. İlerleyen dönemdeki çalışmalar, kadınların çalışma koşulları ve işsizlik nedenlerini evli, bekar ve evin geçiminden sorumlu kadınlar ayrımında inceleyebilir ve ayrıca pandeminin kadınların kayıt dışı işgücüne etkisi de araştırılmaya değer diğer konulardandır.

Dünya genelinde kadınlar ekonomik krizlerin yükünü orantısız bir şekilde taşıırken, ekonomik ve politik güvensizlikler kadın haklarına karşı özel ve kamusal tepkiyi tetikliyor.¹¹ Kadınların ücretsiz ev içi ve bakım işlerine katılım oranı¹² (i); geçici, düşük ücretli, güvencesiz çalışma koşulları (ii); ve sosyal güvenliğe yetersiz (veya hiç) erişim (iii) genç ve düşük eğitilmiş işçi kadınları olumsuz etkilemekte.¹³ Toplumsal cinsiyet eşitliği pahasına piyasa odaklı önceliklere aşırı odaklanmak bu tür eşitsizliklerden kaynaklanan sosyal riskleri kadınlara aktarmaktadır. Bu da kadınların erkeklere ve ailelerine olan bağımlılığını güçlendirerek kadınları şiddete karşı daha savunmasız hale getirmekte.¹⁴ Pandemi sırasında uzaktan çalışmanın da kadınları profesyonel çalışmadan uzaklaştırmak ve ev içi alandaki rollerini pekiştirmek gibi kendi toplumsal cinsiyet tuzakları olduğu görülüyor.¹⁵

Kadınların işgücüne eşit katılımı (i), çalışma koşullarının iyileştirilmesi (ii) ve kadın yoksulluğunun daha da derinleşmesinin önlenmesi (iii) için sivil toplum kuruluşları genel olarak şunları talep etmektedir:

- ev ve bakım işini iş olarak kabul eden yasal düzenlemeler,
- erkeklerin ev ve bakım işlerine eşit katılımı,
- yoksulluğun önlenmesi ve azaltılmasına yönelik sosyal politikalar,
- kaliteli kamusal çocuk bakım hizmetleri,
- cinsiyetler arası ücret farkının giderilmesine yönelik politikalar,
- kadınların ücretli ve ev işlerinde çifte yükünü azaltmak için yasal ve kurumsal önlemler.¹⁶

5. Kadınların kendi kararlarını vermesi toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların önünü açacaktır.

İNGEV'in çalışması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin karmaşık ve kesişen katmanlarını göstermesi açısından önemlidir. Çalışma, bu karmaşıklığı ve çoklu ve kesişen eşitsizlikler nedeniyle kadınların deneyimleri arasındaki farklılıkları ele alan politikaların tasarlanması ve

¹¹ Sevlr B. Şahin'den alıntı (2021). "Combating violence against women in Turkey: structural obstacles," *Contemporary Politics*, online first.

¹² İpek İkkaracan ve Emel Memiş'in pandeminin ilk yılında yönettiği araştırma, kadınların evde ücretsiz iş için harcadıkları sürenin ortalama 2,9 saatten 4,5 saate çıktığını; erkekler için artışın 0,3 saatten 1,1 saate çıktığını gösteriyor. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53667650>

¹³ Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD). [Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu](#) 2019-2020.

¹⁴ Feride Acar and Gülbanu Altunok (2013). The 'politics of intimate' at the intersection of neo-liberalism and neo-conservatism in contemporary Turkey," *Women's Studies International Forum*, pp. 14-23; Şahin (2021)

¹⁵ Sevgi Çoban (2021). "Gender and telework: Work and family experiences of teleworking Professional, middle-class, married women with children during the Covid-19 pandemic in Turkey," *Gender, Work and Organization*, online first.

¹⁶ Burça Kızıllırmak ve Emel Memiş (2020). ["Covid-19 Krizi ve Ev içi Emeğe Etkileri."](#)

uygulanması için acil bir ihtiyaca işaret ediyor. Artan baskılar ve pandeminin kadınlar üzerindeki olumsuz etkisi ve artan güvensizlik ve şiddete karşı savunmasızlık hissi, kadınların karar alma süreçlerine katılımını artırmaya yönelik acil ihtiyacı doğrulamaktadır. Bu, evde, işyerinde ve yerel ve ulusal düzeylerde politika oluşturma süreçlerinde karar verme gibi sosyal yaşamın çeşitli katmanları için geçerlidir. Kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi hayata katılımına yönelik olumlu tutumların yükselmesi, artan güvensizlikle birlikte değerlendirildiğinde, yapısal sorunlara, kadınların karar alma gücünün güçlendirilmesi, sivil toplumun politika oluşturma sürecine katılımının artırılması, kadınların eğitime dahil edilmesi ve eğitimde kalmasının sağlanması için gerekli önlemlerin uygulanması, kadınların ekonomik bağımsızlığının ve özerkliğinin teşvik edilmesi gibi yapısal çözümler geliştirmenin aciliyetine işaret etmekte.